

ТЕМА 1. ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПРАВНИЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (ЕСППД) ЯК НАУКА І НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Мета: сформувати у студентів системне уявлення про етичні стандарти у професійній правничій діяльності як науку і навчальну дисципліну, її предмет, методологію, функції, принципи та історичний розвиток.

План:

1. ЕСППД як наука та навчальна дисципліна: поняття, предмет та методологія.
2. Історія становлення системи знань ЕСППД.
3. Завдання, функції, принципи і структура навчальної дисципліни ЕСППД.
4. Місце ЕСППД у системі суспільних і юридичних дисциплін.
5. Нормативні основи ЕСППД.
6. Міжнародне визнання ЕСППД.

Перелік ключових термінів і понять: етичні стандарти у професійній правничій діяльності, предмет ЕСППД, методологія ЕСППД, професійна етика правника, моральні основи юридичної професії, етичні дилеми, професійні етичні кодекси, міжнародні етичні стандарти, професійна деформація правників, принципи професійної етики, функції ЕСППД, етична компетентність правника, структура навчальної дисципліни ЕСППД, історія розвитку ЕСППД.

1. ЕСППД як наука та навчальна дисципліна: поняття, предмет та методологія

Етичні стандарти у професійній правничій діяльності (ЕСППД) – це система знань про морально-етичні норми, принципи та правила поведінки, якими мають керуватися правники у своїй професійній діяльності та які

визначають належний характер взаємовідносин правника з клієнтами, колегами, судом, державними органами та суспільством загалом.

ЕСПД як наука є складовою частиною правової етики та юридичної деонтології і вивчає закономірності формування, функціонування та розвитку системи морально-етичних вимог, що висуваються до представників юридичної професії, а також механізми перетворення цих вимог на внутрішні імперативи професійної поведінки правників.

Предметом ЕСПД як науки є:

- сукупність морально-етичних норм, принципів та правил поведінки правників;
- професійні етичні кодекси та стандарти різних правничих професій;
- механізми формування моральної свідомості правника;
- способи вирішення етичних дилем у професійній правничій діяльності;
- закономірності впливу професійної діяльності на особистість правника;
- шляхи протидії професійній деформації та вигоранню правників.

Методологія ЕСПД ґрунтується на комплексному підході до вивчення етичних проблем у правничій діяльності та включає:

- загальнонаукові методи (аналіз, синтез, порівняння, моделювання);
- спеціально-юридичні методи (формально-юридичний, порівняльно-правовий);
- соціологічні методи (спостереження, опитування, анкетування);
- психологічні методи (тестування, експеримент, аналіз випадків);
- методи етики (аксіологічний, дискурсивний).

ЕСПД як *навчальна дисципліна* – це нормативний курс у системі юридичної освіти, що забезпечує формування у майбутніх юристів професійної етичної компетентності, розуміння моральних основ правничої професії та здатності приймати етично обґрунтовані рішення у професійній діяльності.

2. Історія становлення системи знань ЕСППД

Система знань про етичні стандарти у професійній правничій діяльності формувалася протягом тривалого історичного періоду і пройшла декілька етапів розвитку:

Античний період (V ст. до н.е. - V ст. н.е.): формування перших уявлень про моральні вимоги до осіб, які здійснюють судочинство та правозахисну діяльність. У працях Платона, Арістотеля, Цицерона обґрунтовувалася необхідність дотримання правниками справедливості, чесності, безкорисливості.

Середньовічний період (V-XV ст.): розвиток етичних норм правничої діяльності під впливом релігійних учень. Християнські цінності милосердя, справедливості, чесності імплементалися у вимоги до діяльності суддів та інших правників.

Новий час (XVI-XVIII ст.): формування професійної адвокатської етики та етики суддів. З'являються перші професійні кодекси, що регламентують етичні аспекти правничої діяльності.

XIX-XX ст.: становлення національних систем професійної етики правників, розробка професійних кодексів для різних юридичних професій. Формування етичних стандартів адвокатури, нотаріату, судової системи.

Сучасний період (кінець XX - початок XXI ст.): глобалізація та інтернаціоналізація етичних стандартів правничої діяльності. Розробка міжнародних документів, що встановлюють етичні вимоги до правників (Основні принципи, що стосуються ролі юристів 1990 р., Бангалорські принципи поведінки суддів 2002 р., Хартія основних принципів європейської адвокатської професії 2006 р. тощо).

В Україні розвиток системи знань ЕСППД відбувається з часів здобуття незалежності, особливо активно – в період правових реформ та євроінтеграційних процесів. Вагомий внесок у розвиток ЕСППД як науки та

навчальної дисципліни зробили українські вчені-правники: С. Сливка, О. Бандурка, О. Скакун, Н. Кушакова-Костицька, С. Гусарєв, О. Тихомиров та інші.

Важливими віхами становлення ЕСППД в Україні стало прийняття Правил адвокатської етики, Кодексу суддівської етики, Кодексу професійної етики нотаріусів України, Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів та інших професійних етичних кодексів.

Сьогодні ЕСППД активно розвивається як наука і навчальна дисципліна, що зумовлено зростанням ролі етичної складової у діяльності правників та підвищенням вимог суспільства до морально-етичних якостей представників юридичної професії.

3. Завдання, функції, принципи і структура навчальної дисципліни ЕСППД

Завдання ЕСППД як науки і навчальної дисципліни:

- дослідження та систематизація етичних норм, принципів та стандартів правничої діяльності;
- формування у майбутніх правників розуміння моральних основ юридичної професії;
- розвиток здатності аналізувати етичні проблеми у професійній діяльності та приймати етично обґрунтовані рішення;
- запобігання професійній деформації правників та формування стійких моральних якостей;
- підвищення престижу юридичної професії та зміцнення довіри суспільства до системи правосуддя.

Функції ЕСППД:

1. *Пізнавальна функція* – забезпечує накопичення, систематизацію та передачу знань про етичні стандарти у правничій діяльності.

2. *Регулятивна функція* – встановлює морально-етичні межі професійної поведінки правників, формулює етичні вимоги до здійснення правничої діяльності.

3. *Ціннісно-орієнтаційна функція* – формує систему професійних цінностей та ідеалів правника, визначає морально-етичні орієнтири професійної діяльності.

4. *Виховна функція* – сприяє формуванню високих моральних якостей та професійної культури правників.

5. *Превентивна функція* – запобігає неетичній поведінці та професійній деформації правників.

6. *Критично-оцінювальна функція* – забезпечує оцінку професійної поведінки правників з точки зору відповідності етичним стандартам.

7. *Прогностична функція* – прогнозує розвиток етичних стандартів правничої діяльності та визначає перспективні напрями їх удосконалення.

Принципи ЕСППД:

- принцип верховенства права;
- принцип законності;
- принцип незалежності;
- принцип чесності та порядності;
- принцип гідності та справедливості;
- принцип конфіденційності;
- принцип компетентності та добросовісності;
- принцип поваги до професії;
- принцип колегіальності;
- принцип суспільного служіння.

Структура навчальної дисципліни ЕСППД включає такі основні розділи:

1. Загальна частина:

- поняття, предмет, методологія ЕСППД;
- історія становлення та розвитку ЕСППД;
- принципи професійної етики правника;

– міжнародні стандарти професійної етики правників.

2. Особлива частина:

- етичні стандарти суддівської діяльності;
- етика адвокатської діяльності;
- етичні стандарти прокурорської діяльності;
- етика нотаріальної діяльності;
- етичні аспекти діяльності слідчих органів;
- етика корпоративного юриста.

3. Спеціальна частина:

- етичні дилеми у професійній діяльності правників та способи їх вирішення;
- відповідальність за порушення етичних стандартів;
- професійна деформація правників та шляхи її подолання;
- етикет у професійній діяльності правників.

ЕСППД має міждисциплінарний характер і тісно пов'язана з іншими навчальними дисциплінами: юридичною деонтологією, філософією права, загальною та професійною етикою, соціологією права, психологією юридичної діяльності, а також галузевими юридичними дисциплінами.

Вивчення ЕСППД має важливе значення для формування високопрофесійних правників з розвиненою правовою свідомістю та стійкими моральними переконаннями, здатних забезпечувати захист прав і свобод людини, утверджувати верховенство права та справедливість у суспільстві.

4. Місце ЕСППД у системі суспільних і юридичних дисциплін

ЕСППД посідає унікальне місце на перетині різних наукових дисциплін, що зумовлює її міждисциплінарний характер. У системі суспільних і юридичних наук ЕСППД виступає інтегративною дисципліною, яка поєднує:

Юридичні дисципліни:

- юридична деонтологія;

- теорія держави і права;
- професійна юридична етика;
- галузеві юридичні дисципліни.

Соціогуманітарні науки:

- соціологія права;
- психологія;
- філософія права;
- професійна етика;
- культурологія.

Ключові взаємозв'язки ЕСППД з іншими дисциплінами:

З філософією права:

- формування теоретико-методологічних основ професійної етики;
- дослідження морально-етичних цінностей правничої діяльності;
- розробка концептуальних засад професійної поведінки тощо.

З соціологією права:

- вивчення впливу соціальних норм на професійну поведінку правників;
- дослідження соціальних механізмів реалізації етичних стандартів;
- аналіз взаємодії правника та суспільства тощо.

З психологією юридичної діяльності:

- дослідження психологічних аспектів професійної етики;
- вивчення особистісних характеристик правників;
- аналіз впливу професійної діяльності на психіку правника тощо.

Методологічна роль ЕСППД:

- інтеграція знань з різних наукових галузей;
- розробка комплексних підходів до вивчення професійної етики;
- формування єдиних стандартів професійної поведінки тощо.

5. Нормативні основи ЕСППД

Нормативні основи ЕСППД складаються з *багаторівневої системи документів*:

Міжнародні нормативні акти:

- Загальна декларація прав людини;
- Основні принципи ООН про роль юристів (1990);
- Європейська хартія про статус суддів;
- Рекомендації Ради Європи щодо незалежності, ефективності та ролі

суддів тощо.

Національні законодавчі акти України:

- Конституція України;
- Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»;
- Закон України «Про судоустрій і статус суддів»;
- Закон України «Про прокуратуру» тощо.

Професійні етичні кодекси:

- Правила адвокатської етики;
- Кодекс суддівської етики;
- Кодекс професійної етики нотаріусів;
- Кодекс професійної етики прокурорів тощо.

Внутрішньовідомчі нормативні документи:

- положення про професійну етику;
- службові інструкції;
- методичні рекомендації етичної поведінки тощо.

Структура нормативного регулювання ЕСППД:

- загальноправові принципи;
- загальні етичні стандарти;
- спеціальні професійні вимоги;
- механізми дисциплінарної відповідальності

6. Міжнародне визнання ЕСППД

Міжнародні організації, що сприяють розвитку етичних стандартів:

- Міжнародна асоціація юристів (ІВА);
- Рада адвокатських та правничих товариств Європи (ССВЕ);
- Міжнародна комісія юристів (ІСІ);
- Американська асоціація юристів (АВА) та ін.

Ключові міжнародні документи:

- Бангалорські принципи поведінки суддів (2002);
- Хартія основних принципів європейської адвокатської професії;
- Рекомендації щодо незалежності та відповідальності правників тощо.

Напрями міжнародного визнання:

- уніфікація етичних стандартів;
- взаємне визнання професійних кваліфікацій;
- обмін досвідом та кращими практиками;
- захист прав та професійних інтересів правників тощо.

Процеси імплементації міжнародних стандартів в Україні:

- адаптація законодавства до європейських стандартів;
- гармонізація професійних етичних кодексів;
- впровадження міжнародних освітніх програм;
- участь українських правників у міжнародних професійних організаціях тощо.

Виклики та перспективи:

- подолання відмінностей у правових системах;
- забезпечення універсальності етичних принципів;
- збереження національної специфіки правничої діяльності;
- постійне вдосконалення професійних стандартів тощо.

Висновки

Етичні стандарти у професійній правничій діяльності є невід'ємною складовою юридичної професії та виступають важливим регулятором

поведінки правників. ЕСППД як наука та навчальна дисципліна має глибоке історичне коріння і продовжує розвиватися відповідно до вимог сучасного суспільства. Вона формує систему знань про морально-етичні норми, принципи та правила поведінки правників, сприяє розвитку професійної етичної свідомості та культури.

Дисципліна ЕСППД має важливе значення для підготовки майбутніх юристів, оскільки допомагає осмислити моральні основи професії, зрозуміти вимоги до етичної поведінки та набути навичок вирішення етичних дилем у практичній діяльності. Знання етичних стандартів дозволяє правникам ефективно виконувати свої професійні обов'язки, зберігати високий рівень довіри суспільства до юридичної професії та протидіяти професійній деформації.

Подальший розвиток ЕСППД пов'язаний з удосконаленням національних етичних стандартів відповідно до міжнародних вимог, розробкою механізмів забезпечення дотримання етичних норм та посиленням етичної складової в юридичній освіті.